

KICHIK GURUHLAR KLASSIFIKASIYASI. KICHIK GURUHLARDAGI DINAMIK JARAYONLARI

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Jismoniy madaniyat yo'nalishi

*1-kurs talabasi **Yahyoieva Iroda Shavkat qizi***

***Anatatsiya:** Mazkur maqolada kichik guruhlarning klassifikatsiyasi va ularda yuzaga keladigan dinamik jarayonlar tahlil qilinadi. Kichik guruhlar ijtimoiy hayotda muhim o'rin tutib, shaxs xulq-atvori, qaror qabul qilish jarayoni hamda muloqot shakllariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Maqolada kichik guruhlar tuzilishi, maqsadi va o'zaro aloqadorlik darajasiga ko'ra turlarga ajratiladi, shuningdek, yetakchilik, jipslik, konflikt va konformizm kabi asosiy guruh dinamikasi jihatlari yoritiladi. Ushbu jarayonlarning guruh samaradorligi va shaxsiy rivojlanishga ta'siri alohida ta'kidlanadi. Tadqiqot guruh dinamikasini anglash jamoaviy ishlashni yaxshilash, tashkilot samaradorligini oshirish hamda ijtimoiy munosabatlarni rivojlantirishda muhim ekanligini ko'rsatadi.*

***Annotation:** This article analyzes the classification of small groups and the dynamic processes that occur within them. Small groups play an important role in social life, significantly influencing individual behavior, decision-making processes, and forms of communication. The article classifies small groups based on their structure, purpose, and level of interconnection, and also examines key aspects of group dynamics such as leadership, cohesion, conflict, and conformity. Special emphasis is placed on the impact of these processes on group effectiveness and personal development. The study demonstrates that understanding group dynamics is essential for improving teamwork, increasing organizational efficiency.*

***Аннотация:** В данной статье анализируется классификация малых групп и динамические процессы, возникающие в них. Малые группы занимают важное место в социальной жизни, оказывая значительное влияние на поведение личности, процесс принятия решений и формы коммуникации. В*

статье малые группы классифицируются по их структуре, целям и уровню взаимосвязанности, а также рассматриваются основные аспекты групповой динамики, такие как лидерство, сплочённость, конфликты и конформизм. Особое внимание уделяется влиянию этих процессов на эффективность группы и личностное развитие. Исследование показывает, что понимание групповой динамики является важным фактором для улучшения командной работы, повышения эффективности организаций и развития социальных отношений

Tayanch soʻzlar : Kichik guruhlar, guruh klassifikatsiyasi, guruh dinamikasi, yetakchilik, jipslik, muloqot, konflikt, ijtimoiy psixologiya, jamoaviy ish, guruh xulqi.

Ключевые слова: Малые группы, классификация групп, групповая динамика, лидерство, сплочённость, коммуникация, конфликт, социальная психология, командная работа, групповое поведение.

Keywords: Small groups, group classification, group dynamics, leadership, cohesion, communication, conflict, social psychology, teamwork, group behavior

Kichik guruhlar ijtimoiy psixologiya va sotsiologiyaning muhim oʻrganish obyektlaridan biri hisoblanadi. Kichik guruh odatda oʻzaro bevosita aloqada boʻladigan, umumiy maqsadlarga ega boʻlgan va oʻzini yagona guruh sifatida anglaydigan shaxslar yigʻindisi sifatida taʼriflanadi. Bunday guruhlar oila, sinf, ish jamoasi yoki norasmiy doʻstlar davrasi kabi turli muhitlarda uchraydi. Kichik guruhlarini klassifikatsiya qilish bir necha mezonlarga asoslanadi. Avvalo, guruhlar rasmiy va norasmiy turlarga ajratiladi. Rasmiy guruhlar aniq tuzilma, rollar va qoidalarga ega boʻlib, masalan, ishchi jamoalar yoki oʻquv guruhlarini shular jumlasidandir. Norasmiy guruhlar esa shaxsiy munosabatlar va umumiy qiziqishlar asosida spontan tarzda shakllanadi. Ikkinchidan, kichik guruhlar birlamchi va ikkilamchi guruhlariga boʻlinadi. Birlamchi guruhlar yaqin, samimiy va uzoq muddatli munosabatlar bilan tavsiflanadi (oilalar, yaqin doʻstlar). Ikkilamchi guruhlar esa koʻproq rasmiy, maqsadga yoʻnaltirilgan boʻlib, kasbiy uyushmalar yoki loyiha

jamoalarini o'z ichiga oladi¹. Shuningdek, guruhlar a'zolar soni va o'zaro munosabat darajasiga ko'ra ham farqlanadi. Ba'zi guruhlar yuqori jipslikka ega bo'lib, kuchli emotsional aloqalar bilan ajralib turadi, boshqalari esa nisbatan sust bog'langan bo'ladi. Bundan tashqari, guruhlar bir jinsli (gomogen) yoki turli tarkibli (geterogen) bo'lishi mumkin. Kichik guruhlardagi dinamik jarayonlar ularning faoliyatini tushunishda muhim ahamiyatga ega. Yetakchilik guruh dinamikasining asosiy elementlaridan biridir. Yetakchi guruh qarorlariga ta'sir ko'rsatadi, a'zolarini rag'batlantiradi va umumiy yo'nalishni belgilaydi. Demokratik, avtoritar va liberal (laissez-faire) yetakchilik uslublari guruh samaradorligiga turlicha ta'sir qiladi. Kichik guruhlarining ikki turi mavjud: rasmiy va norasmiy. Ularning shakllanishi sabablari boshqacha.

Rasmiy guruhlar retseptlar tizimini, rollar va maqomlarni taqsimlashni, hatto guruh maqsadlarini belgilashni belgilovchi tashqi omillar ta'siri ostida shakllanadi. Tashqi omillar psixologik mexanizmlar emas.

Norasmiy guruhning asosi — bu shaxsning guruhga tegishli bo'lish istagi. Bu, birinchi navbatda, insonning muloqotga bo'lgan ehtiyojidan kelib chiqadi va kichik guruh uni qondirish uchun muhitga aylanadi. Muloqotga bo'lgan ehtiyojni qondirish mumkin bo'lgan manbalar orasida amerikalik psixolog M. Shou, shuningdek, shaxslararo jalb qilish va guruhga a'zolikni nazarda tutadi, ikkinchisini affiliativ ehtiyojni qondirish imkoniyati — guruhga tegishli bo'lish va boshqalar bilan birga bo'lish zarurati deb hisoblaydi². Guruh ichidagi qarama-qarshiliklarni hal qilish. Guruhning barcha a'zolari uchun bir xil bo'ladigan „guruh me'yorlari“ ni ishlab chiqish uchun guruh ma'lum miqdordagi konfliktlardan o'tishi kerak. Mojarolarni bartaraf etish guruh tuzilmasini barqarorlashtirishga olib keladi. Guruh ichidagi qarama-qarshiliklarning bir nechta turlari mavjud: guruhning ortib borayotgan salohiyati va uning hozirgi faoliyati o'rtasidagi ziddiyat shaxsning o'zini o'zi anglash va o'zini o'zi tasdiqlash istagi ortib borayotganligi va shu bilan birga

¹ G'oziyev, E. (2010). *Ijtimoiy psixologiya*. Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti. — 112–180-betlar

² Karimova, V. M. (2016). *Ijtimoiy psixologiya va boshqaruv*. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti. — 90–155-betlar

shaxsni guruh tarkibiga kiritish, uni guruh bilan birlashtirish tendentsiyalari o'rtasidagi qarama-qarshilik.

Rahbarning harakatlarining guruhning boshqa a'zolari undan kutgan narsaga mos kelmasligidan kelib chiqadigan qarama-qarshilik^[1].

"Idiosinkratik kredit" — guruh „guruh me'yorlari“ doirasidan tashqariga chiqadigan xatti-harakatlar huquqini guruhning yuqori maqomli a'zosiga beradi (qanchalik ko'p imtiyozlar bo'lsa, o'tmishda guruh maqsadlariga erishishdagi hissasi shunchalik yuqori bo'ladi). Idiosinkratik kredit guruh hayotiga innovatsiyalarni kiritadi, bu guruhning rivojlanishning yangi darajasiga o'tishini rag'batlantiradi. Aynan shuning uchun ham idiosinkratik kredit guruhning rivojlanish mexanizmi hisoblanadi.

Psixologik almashinuv — guruh a'zosiga uning hayotiga yuqori hissa qo'shishi uchun yuqori psixologik maqom beradi. Psixologik almashinuvning ikki darajasi mavjud: diadik daraja guruh rivojlanishining dastlabki bosqichlarida ko'proq *xarakterlidir*, lekin u hali yaxlit shakllanmagan. Ayirboshlash guruhning istalgan ikki a'zosi o'rtasida amalga oshiriladi va oxir-oqibat dyadlar to'plami doirasida amalga oshiriladi. Bunday almashinuv natijasi bir-biriga ma'lum bir maqomning berilishidir. Haqiqiy guruh darajasi allaqachon tashkil etilgan guruhga xosdir.

Psixologik almashinuv dyadlar doirasidan tashqariga chiqadi: almashinuv ishtirokchilaridan biri guruh hayotiga qo'shgan qimmatli hissasiga qarab o'z a'zolarining mavqeini belgilaydigan agregat kollektiv subyekt sifatida harakat qiladigan guruhdir Rahbar (Yetakchi) kichik guruhning shunday a'zosi bo'lib, u muayyan muammoni hal qilishda guruhni tashkil qilish uchun guruh a'zolarining o'zaro ta'siri natijasida tayinlanadi. Yetakchilik sof guruh hodisasi bo'lib, uni bir shaxs doirasida amalga oshirib bo'lmaydi. Shuning uchun bu hodisa dinamik jarayonlarga tegishli. Rahbarning guruh muammolarini hal qilishda faollik darajasi aniqroq. Rahbar ma'lum bir vaqtning o'zida muayyan funktsiyalarni bajaradi. Guruhning qolgan a'zolari unga ushbu funktsiyalarni bajarish huquqini qabul

qiladilar. Munosabatlar shunday qurilganki, rahbar yetakchi bo‘ladi, qolganlari esa unga ergashadilar.

Ammo bu munosabatlar assimetrik bo‘lishi mumkin: rahbarning intilishlari darajasi boshqalarning uning etakchi rolini qabul qilishga tayyorligidan ancha yuqori bo‘lishi mumkin. Guruh qarori — bu guruh a‘zolarining ular oldida turgan muammoni hal qilishlari. Rahbarning vazifasi guruh qarorini qabul qilish uchun guruhni tashkil etish jarayonini o‘z ichiga oladi, bu juda qiyin vazifadir. Ko‘p hollarda guruh qarori individual qarorga qaraganda samaraliroq ekanligi haqida ko‘plab dalillar va tasdiqlar mavjud. Guruh qarorlarini qabul qilishning eng keng tarqalgan shakli bu guruh muhokamasi. Guruh muhokamasining alohida holati bu aqliy hujumdir. Uyg‘unlik — bu guruhning umumiylik darajasini, birligini, shaxslararo munosabatlarning barqarorligini, guruhning o‘z a‘zolari uchun hissiy jozibadorlik darajasini tavsiflovchi dinamik xarakteristikasi. Guruhning birlashishi turli xil psixologik yo‘nalishlarda keng o‘rganilgan³. Avvalo, ushbu hodisani o‘rganish guruhni birinchi navbatda hissiy asosga asoslangan shaxslararo munosabatlar tizimi sifatida tushunishga asoslanadi. Har qanday guruhning barqaror mavjudligi va rivojlanishining muhim sharti *psixologik xavfsizlikdir*.

Ya‘ni, tashkilot, jamoa, oila va boshqa ijtimoiy hujayralardagi shunday muhit, bu guruh a‘zolariga o‘z-o‘zini hurmat qilish, maqom yoki martaba bilan bog‘liq salbiy oqibatlardan qo‘rqmasdan harakat qilish imkonini beradi (Kahn 1990, p. 708)⁴. Guruhning shaxslararo risklarsiz harakat qilish qobiliyati sifatida ham ta‘riflanishi mumkin. *Psixologik jihatdan xavfsiz* guruhlarda odamlar o‘zlarini qadrligi va hurmatli his qilishadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, psixologik xavfsizlik *guruh dinamikasi* va jamoaviy ta‘limni rivojlantirishning eng muhim shartidir. Jipslik (koheziya) guruh a‘zolari o‘rtasidagi o‘zaro tortishish darajasini bildiradi. Yuqori jipslik ko‘pincha samarali hamkorlikni ta‘minlaydi, biroq ba‘zan “guruh fikri” (groupthink)⁵ hodisasiga olib kelib, tanqidiy fikrlashni susaytirishi

³ To‘xtayev, B. (2018). *Shaxs va jamiyat psixologiyasi*. Toshkent: Tafakkur nashriyoti. — 40–102-betlar

⁴ Cartwright, Dorwin; Zander, Alvin (1968). *Group Dynamics: Research and Theory* (3-nashr). New York: Harper & Row

⁵ Nishonova, Z. T. (2012). *Psixologiya asoslari*. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti. — 75–130-betlar

mumkin. Muloqot guruhning barqaror ishlashi va maqsadlarga erishishda muhim rol o'ynaydi. Samarali muloqot tushunmovchiliklarni kamaytiradi va munosabatlarni mustahkamlaydi.

Aksincha, sust muloqot konfliktlarga va samaradorlikning pasayishiga olib keladi. Konflikt guruh ichidagi tabiiy jarayonlardan biridir. U salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin bo'lsa-da, to'g'ri boshqarilganda yangi g'oyalar paydo bo'lishiga va qarorlar sifatining oshishiga xizmat qiladi. Konformizm va ijtimoiy ta'sir ham guruh dinamikasining muhim jihatlaridir ⁶. Shaxslar ko'pincha guruh me'yorlariga moslashadi, bu esa birlikni mustahkamlaydi, biroq individuallikni cheklashi mumkin. Xulosa qilib aytganda, kichik guruhlar klassifikatsiyasi va dinamik jarayonlarini o'rganish inson xulq-atvori va ijtimoiy munosabatlarni chuqurroq anglash imkonini beradi. Bu bilimlar jamoaviy faoliyatni samarali tashkil etish va boshqarishda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. G'oziyev, E. (2010). *Ijtimoiy psixologiya*. Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti. — 112–180-betlar.
2. Karimova, V. M. (2016). *Ijtimoiy psixologiya va boshqaruv*. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti. — 90–155-betlar.
3. To'xtayev, B. (2018). *Shaxs va jamiyat psixologiyasi*. Toshkent: Tafakkur nashriyoti. — 40–102-betlar.
4. Cartwright, Dorwin; Zander, Alvin (1968). *Group Dynamics: Research and Theory* (3-nashr). New York: Harper & Row.
5. Nishonova, Z. T. (2012). *Psixologiya asoslari*. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti. — 75–130-betlar.
6. Rasulov, A. (2014). *Psixologiya*. Toshkent: Yangi asr avlodi nashriyoti. — 25–88-betlar □ .

⁶ Rasulov, A. (2014). *Psixologiya*. Toshkent: Yangi asr avlodi nashriyoti. — 25–88-betlar